

Психологічне дослідження феномена Майдану

Олександр Ткаченко

Ткаченко О. Психологічне дослідження феномена Майдану //
Психологія і суспільство. — 2006. — №2. — С.19-29.

ПСИХОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНА МАЙДАНУ

Олександр ТКАЧЕНКО

Copyright © 2006

Проблема. За загальними оцінками явище Майдану, яке було епіцентром Помаранчевої революції в Україні під час президентських виборів у 2004 році, буквально збурило не тільки українську націю, а й усю світову спільноту. Про Україну та українців з повагою і надією заговорив світ. Незважаючи на те, що вже сплинув час, ці події продовжують значною мірою визначати наше життя. Нині поглянути на них можна з позиції незалежного дослідника та спробувати науково усвідомити, що ж собою насправді являв феномен Майдану. Чи це було стихійне явище, скероване якимись “вищими” силами, чи це була добре підготовлена й зреалізована політтехнологія, чи просто величезний натовп людей захотів так висловити свою образу на владу.

У процесі дослідження феномена Майдану, безпосередньо під час подій, українськими психологами була виявлена унікальність цього явища, яке тоді не мало наукового пояснення. Трохи згодом, незважаючи на те, що події Помаранчевої революції та феномен Майдану достатньо широко обговорювалися в різних популярних та наукових виданнях, сучасна психологічна наука поки що не запропонувала обґрунтованої цілісної картини цього явища. Так і сьогодні можна говорити лише про окремі дослідження загальносвітоглядного, соціологічного та політичного характеру, в яких переважно вивчаються зміни світового іміджу України, соціально-політичні настановлення молоді та динаміка політичної свідомості студентів, психологічні проблеми соціальної творчості у контексті революції, основні чинники психології перемоги українського народу, феномен особистості народного кандидата у президенти України, динаміка емоційних станів учасників

революційних подій, соціокультурні аспекти Помаранчевої революції в контексті індивідуальних вчинків її учасників, окремі характеристики феномена Майдану тощо [1; 2; 3; 5; 6; 7; 9; 11; 12].

Мета. У своїх попередніх роботах нами запропонована психологічна концепція справи життя, що базується на нововведеній категорії “справа життя” і відповідній психологічній практиці як альтернативі наявним підходам у психологічній науці та системі життя-діяльності [13; 14; 15]. У цьому контексті видається можливим і доречним висвітлити психологічну, соціальну і духовну сутності феномена Майдану як цілісного утворення. Для цього сформуємо емпіричну і теоретичну гіпотези.

Емпірична гіпотеза має пролити світло на життєву, духовну сутність цього явища, яке апріорі вбачається нами як початок процесу перетворення, “другого народження” чи одухотворення української нації завдяки вчинку-подвигу народного загалу як на глобальному національному та геосоціальному рівнях, так і на індивідуальному та особистісному, що у єдності відображають сутність феномена Майдану.

Теоретична гіпотеза передбачає науково-рефлексивне осмислення феномена Майдану на основі гіпотез, висунутих понад сто років тому В. Джемсом [4], і запропонованої нами психологічної концепції справи життя [14; 15].

Звідси витікає така **авторська концепція**. На основі аналізу та узагальнення кількості релігійного (духовного) досвіду В. Джемс сформулював гіпотези, у яких припускалось: 1) існування підсвідомої психічної сфери людини, яка поєднує її (людину) з “потойбічним” (неземним) життям; 2) формування в індивіда особистих “над-вірувань”, які стають власним надбанням у єднанні з Богом; 3) і те,

що подальша стадія життя світу і його доля мають звільнитися від впливу індивідуального релігійного (духовного) переживання, котре породжує більш широку космічну перспективу людини, якій буде притаманна зовсім інша природна сутність [4].

У наших пошукуваннях підсвідоме, яке єднає людину з її духовною природою, предметно пов'язується з масивом страждань, котрий накопичився за всю ковітальну історію існування української нації та її психосоціального розвитку у вигляді содіяного (скоєного, вчиненого)* як на індивідуально-психологічному рівні, так і на соціумному, загальнонаціональному, особливо упродовж останнього – радянського періоду життя українського народу, передусім у вигляді голодоморів, репресій, війн тощо. Саме цей масив, як не парадоксально, є найбільшим духовним потенціалом нації, зважаючи на унікальне психологічне опрацювання (переважно осмислення й усвідомлення) скоєного. Це дає підстави говорити про торування нацією шляху до свого “акме” і виконання нею справи життя “для себе” як глобальне окультурення народної душі, що ідейно суголосне з формуванням індивідуального “над-вірування”. Більш широка космічна перспектива українства, на наш погляд, пов'язана з виконанням справи життя “для Іншого” і творенням духовного продукту для світу й Усесвіту, що і є основною запорукою виживання Людини, Нації і Людства.

Ключові слова: психологічна концепція справи життя, емпірична гіпотеза, теоретична гіпотеза, феномен Майдану, Київський Майдан, Донецький Майдан, Зовнішній Майдан, “істинний” Майдан, “постмайданний ефект”, “постмайданний синдром”, “дрейф” Майдану, національна ідея.

Емпірія. Нам вдалося, наскільки це можливо, за короткий термін у форс-мажорних обставинах створити дослідницьку групу, провести глибоке психологічне дослідження феномена Майдану, яке мало пілотний характер, а у підсумку – отримати достатньо об'єктивні

результати. Хоча учасників Майдану було безліч, приймати участь у дослідженні зголосилися одиниці. Навіть за тих умов ще надійно спрацьовував страх за власне одкровення, відкрита потреба бути правдивим насамперед із самим собою.

На зовнішньому рівні феномен Майдану апріорі розглядався нами як триєдине соціокультурне утворення, котре інтегрувало Київський Майдан (тих, хто знаходився у Києві на Майдані Незалежності), Донецький Майдан (тих, хто знаходився у Донецьку на центральній площі) і Зовнішній Майдан (тих, хто активно спостерігали за всіма подіями через ЗМІ). На внутрішньому рівні під феноменом Майдану апріорі будемо розуміти актуалізовані психосоціальні утворення (процеси, стани, прояви, ефекти тощо), котрі виникали у людей, особливо активно спрямованих на події Помаранчевої революції. Тому головною ознакою належності до учасників Майдану була визначена кількість днів активної безпосередньої участі у подіях революції на Майданах чи спостереження за ними. Характеристика дослідницької вибірки подана у *табл. 1*.

Для емпіричного дослідження аналізованого феномена був використаний метод опитування, що здійснювався за допомогою спеціально створеної анкети та написання так званої “особистої життєвої історії” (ОЖІ) перебування/спостереження за подіями на Майданах. Анкета містила 100 пунктів, що розглядалися як імовірні ознаки-характеристики феномена Майдану. Їх умовно можна диференціювати на такі групи: “вершинні”, “вселенські”, “геосоціальні”, “геокультурні”, “національно-культурні”, “соціальні”, “психологічні”, “містичні” та “глибинні”. Така градація утворена на основі досвіду раніше досліджуваного нами явища “духовно-природної психотерапії” [13], яке емпірично виявилось приблизно одного порядку за рівнем глибинно-вершинних проявів із феноменом Майдану, що підтвердила також бліц-експертиза кількох активних учасників цих історичних для України подій.

Детальний зміст узагальнених груп ознак-характеристик був таким:

*Содіяне розуміється як психологічний результат життя-діяння людини, який зумовлює “масив страждань” і за своєю психологічною сутністю має вчинковий характер. Скоєне інтерпретується як невротичний психологічний підсумок негативних аморальних діянь, котрі передбачають у подальшому житті (у тому числі і нащадків) вагомість здійснення позитивних високоморальних вчинків. Вчинене витлумачується як психологічний буттєвий фінал позитивних високоморальних діянь, уможливлених на засадах вчинкового психологічного механізму.

Таблиця 1

Характеристика вибірок учасників емпіричного дослідження феномена Майдану
(21 листопада — 12 грудня 2004 року)

Характеристики	Майдан	Київський	Донецький	Зовнішній
Кількість досліджуваних (кількість)		28	21	27
Середній вік (років)		30	39	33
Стать (чоловіків/жінок у %)		60/40	38/62	40/60
Загальний стаж роботи (років)		8,5	25	15
Середній термін перебування на Майданах і спостереження за ним (днів)		12	9	22

Вершинні: вищий прояв громадянської самосвідомості та особистісної надійності (стійкості в екстремальних ситуаціях); віра; воля та свобода; всепрощення; дії за законом “закономірної випадковості”, розуміння “мови життя” (знаків, прикмет, випадкових подій, смислових зв’язків тощо); духовне спілкування; духовне самовизначення; духовний стрижень та сила окремої людини; духовний стрижень та сила суспільства; елітність; здатність все робити “з душею”, а не заради матеріальної вигоди; простір волі та свободи; здатність не робити того, що суперечить совісті і моральним нормам, не виконувати ніяких дій, котрі суперечать моралі, духовності та вірі; існування завдяки “вищим” силам; мудрість; одкровення; особиста свобода; повна активна відкритість і довіра; поєднання у своїй особистості матеріального і духовного (одухотворення матеріального життя); поле праведності; самовизначення у своїй справі життя; соборність; сповідальність (повна відвертість); трансформування неможливого в можливе; успішне переживання межових та позамежових станів і життєвих ситуацій.

Вселенські: виконання світової справи життя; випадковість виникнення явища Майдану; творення духовного продукту (для “Іншого”); неземні (космічні) переживання і стани.

Геосоціальні: відображення світової культури; відчуття великої грандіозної перспективи; визначення напрямку розвитку суспільства; вождизм; духовний стрижень та сила суспільства; явище всього християнського світу; загальносвітове транскультурне явище; наслідок і чинник трансформації суспільства; солідарність; унікальність.

Геокультурні: масова гуманна ковітальність, взаємодія різних особистих, політичних, соціальних позицій та культур; фокусне відображення світової культури; загальносвітове

транскультурне явище; цивілізаційний чинник демократичного суспільства.

Національно-культурні: бажання долучитися до творення нової української модерної культури; ситуативне відображення та зосередження національної культури; ментальність, котра ґрунтується на архетипі “Київської Русі”; суто національне явище; незвичне, піднесене сприймання національних символів; етнічні прояви у підвалинах національного менталітету; національна самосвідомість; суголосся українських етнічних культур; творення нових національних традицій; вітакультурна унікальність; цивілізаційний чинник суспільства.

Соціальні: агресія загальна та ситуативна (цілеспрямована); багатоваріантність форм існування Майдану; бажання долучитися до дійства на Майдані; взаємодія різних особистих, політичних, соціальних позицій та культур; вищий прояв громадянської самосвідомості; виконання справи життя соціуму; опанування смислу життя соціуму; динамічність і постійна зміна ситуації; діалогова форма соціальної комунікації; дії за законом “закономірної випадковості”; доброта і гумор як засіб боротьби зі злом; духовне спілкування; закономірність виникнення; існування завдяки соціальному довікллю; місіонерство; модель громадянина майбутнього суспільства; модель майбутнього суспільства; прообраз громадянського суспільства; наслідок і чинник трансформації суспільства; цивілізаційний чинник суспільства; навчання цивілізованому життю; нова якість суспільства; орієнтація на молодь та її цінності; різноманітність та новизна проявів Майдану; самоорганізація; соборність; солідарність; спрямування у майбутнє.

Психологічні: безпорадність; безсилля щось вдіяти; розпач; страх; вищий прояв громадянської самосвідомості та особистісної надійності

Таблиця 2

Інтенсивність існування феномена Майдану за узагальненими характеристиками (середній бал) упродовж трьох тижнів – з 21 листопада по 12 грудня 2004 року (вибірка 76 осіб)

Характеристики інтенсивності (в балах)	Майдан			Київський			Донецький			Зовнішній		
	I т-нь	II т-нь	III т-нь	I т-нь	II т-нь	III т-нь	I т-нь	II т-нь	III т-нь	I т-нь	II т-нь	III т-нь
Вершинні	1,37	1,22	1,10	0,97	1,13	1,22	1,16	1,24	1,28			
Вселенські	0,94	0,73	0,62	0,67	0,83	1,03	0,91	0,94	0,93			
Геосоціальні	1,21	1,24	1,07	0,82	0,98	1,21	1,20	1,28	1,30			
Соціальні	1,36	1,28	1,05	0,90	1,08	1,19	1,08	1,33	1,29			
Геокультурні	1,42	1,24	1,12	0,65	0,89	1,08	1,05	1,12	1,11			
Національно-культурні	1,50	1,30	1,26	0,71	0,81	0,93	1,14	1,22	1,25			
Психологічні	1,37	1,22	1,06	0,94	1,11	1,23	1,20	1,25	1,28			
Містичні	0,87	0,81	0,57	0,75	0,81	1,06	0,85	0,80	0,82			
Глибинні	1,25	1,11	1,03	0,90	1,02	1,14	1,16	1,14	1,28			
Середня інтенсивність	1,25	1,13	0,99	0,81	0,96	1,12	1,08	1,15	1,17			

(стійкості в екстремальних ситуаціях); виконання своєї справи життя; опанування свого смислу життя; відчуття що можеш все; відчуття великої грандіозної перспективи; духовне самовизначення; ейфорія; здатність все робити “з душею”, а не заради матеріальної вигоди; простір волі та свободи; особиста свобода; орієнтація на особистість, індивідуальність; піднесення та радість; повна активна відкритість і довіра; поле правди та праведності; самодостатність; самореалізація; самовизначення у своїй справі життя; самоствердження особистості (здійснення власного вибору в наступному житті); сміливість; трансформування неможливого в можливе; школа виживання.

Містичні відчуття, що можеш все; відовство; вождизм; розуміння “мови життя” (знаків, прикмет, випадкових подій, смислових зв’язків тощо); ейфорія; магічний вплив; масова маніпуляція; місіонерство; містичні переживання; нестримне приємне бажання належати Майдану.

Глибинні установки, які ґрунтуються на архетипі “Київської Русі”; духовний стрижень та сила окремої людини, суспільства; здатність не виконувати ніяких дій, котрі суперечать моралі, духовності та вірі; ідентифікація себе з Майданом; незвичне, піднесене сприймання національних символів; етнічні архетипічні джерела у підвалинах; нестримне приємне бажання належати Майдану; проводи минулого; розуміння “мови життя” (знаків, прикмет, випадкових подій, смислових зв’язків тощо); трансформування неможливого в можливе; жах; сатанізм;

успішне переживання межових та позамежових станів і життєвих ситуацій.

Оцінка кожного пункту анкети проводилася за такою бальною шкалою: 2 бали – характеристика повністю відповідає психології Майдану; 1 бал – характеристика частково відповідає психології Майдану; 0 балів – характеристика зовсім не відповідає психології Майдану. Окрім того, весь період актуального існування аналізованого феномена був розмежований на такі три умовні однотижневі етапи: I тиждень – 21–28 листопада; II тиждень – 29 листопада – 5 грудня; III тиждень – 6–12 грудня. Це дало змогу виявити динаміку змін характеристик феномена Майдану. Таким чином кожен обстежений оцінював 300 ознак-характеристик. Узагальнені результати дослідження за рівнем інтенсивності їх формовияву подані у **табл. 2**.

Графічне зображення динаміки зміни середньої інтенсивності зазначених основних характеристик феномена Майдану упродовж періоду його актуального існування відображено на **рис. 1**.

З **табл. 2** та **рис. 1** видно, що найбільшу загальну інтенсивність протягом трьох тижнів за визначеними характеристиками мали Київський і Зовнішній Майдани порівняно з Донецьким. Водночас спільною загальною рисою всіх Майданів є найвищі показники формовияву вершинних характеристик. Скажімо, на Київському Майдані найвиразнішими були національно-культурна, геокультурна, соціальна та психологічна складові, тоді як

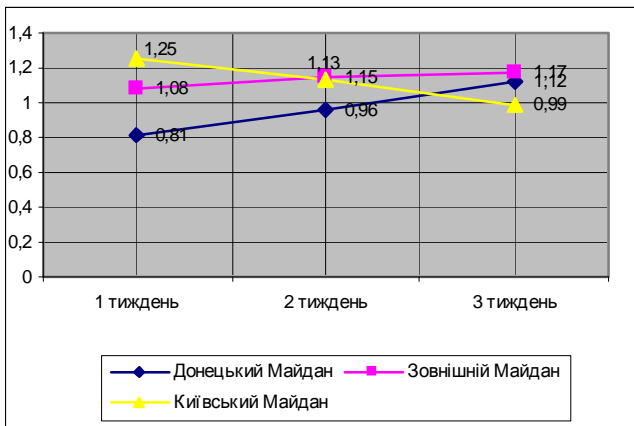

Рис. 1.

Динаміка зміни середньої інтенсивності існування феномена Майдану упродовж трьох тижнів – з 21 листопада по 12 грудня 2004 року (вибірка 76 осіб)

на Зовнішньому Майдані – геосоціальна, соціальна та психологічна, а на Донецькому – психологічна, соціальна та містична.

Отож, характерною для кожного з Майданів є динаміка зміни інтенсивності національно-культурних, містичних, геосоціальних та соціальних складових масового революційного дійства. Беззаперечним лідером національно-культурного утвердження став Київський Майдан, якому істотно поступався Донецький. Зате у вияві містичних орієнтацій, особливо упродовж останнього тижня, одноосібним лідером був останній, а в Києві містифікація у сприйнятті гуртом реальності була мінімальною. У динаміці прояву геосоціальних і соціальних характеристик лідирував Зовнішній Майдан. Крім того, істотна відмінність Київського і Донецького Майданів полягала у протилежному розвитку динаміки змін та їх інтенсивності: якщо в Києві у просторовому форматі максимальне психосоціальне напруження спостерігалось першого тижня, а останнього воно було мінімальним, тяжіючи до мінорного настрою, то в центрі Донецька, навпаки, спочатку інтенсивність революційних подій була мінімальною, а на етапі їх завершення значно перевищувала напруження Київського Майдану, причому донецькі патріоти пішли в життя з мажорним настроєм.

Методика ОЖІ перебування на Майданах була спрямована на дослідження глибинних психодуховних процесів і станів у період Помаранчевої революції. Обстежуваним пропонувалося максимально відверто, у вигляді одкровення,

день за днем охарактеризувати загальні зовнішні події та враження і внутрішні глибинні процеси, стани, переживання. Згідно з вимогами інструкції опис слід було вести вільно, невимушено, правдиво, фіксуючи лише те, що надходить із глибини власного Я.

У результаті аналізу емпіричного матеріалу отримано довершену психологічну картину динаміки існування феномена Майдану, що подана у *табл. 3*.

Дамо якісну характеристику феномена Майдану за матеріалами *табл. 3*. У перший тиждень на Київському Майдані відбувалася внутрішня боротьба двох протилежних психологічних станів – негативного і позитивного. Вони були закономірно породжені двома групами протилежних почуттів – великою несправедливістю, котра виникла як реакція на дії чинної влади, котру уособлював її кандидат у Президенти і вірою у перемогу демократії, яка центрувалася на власному бажанні обрати істинно народного Президента. У підсумку такого межового внутрішнього конфлікту, як на загальнонаціональному рівні, так і на індивідуальному, народу вдалося актуалізувати свій психодуховний стан на засадах віри у перемогу. Звідси, власне, походить нестримне бажання їхати до Києва, щоби захищати молоду українську демократію, а далі й формування вершинного духу Майдану, завдяки якому вдалося абсолютно чітко контролювати величезні маси людей, котрі сповідували лише внутрішній піднесений стан, незалежно від деструктивного зовнішнього впливу, який, проте, не мав ефекту. Отож, немов в одну мить, утвердилося передчуття того, що “щось не так”, і водночас виникло нестримне бажання все виправити конкретними діями. Усілякі напади прояви лише ще більше згуртували загал натхненників і примушували діяти ще рішучіше і виваженіше. Абсолютно чітко виконувалося настановлення щодо ненасильницького і миролюбного характеру всіх діянь. Вирішальну роль у створенні виняткової духовної атмосфери Майдану відіграли кияни.

На Донецькому Майдані у перший тиждень також спостерігалася внутрішня боротьба і психологічний конфлікт негативного і позитивного станів, але з іншими, майже протилежними, акцентами. Досягнення вершинного духовного стану тут відбувалося здебільшого шляхом внутрішньої фільтрації натовпом негативних

Таблиця 3

Сутнісна психологічна характеристика динаміки існування феномена Майдану за результатами ОЖІ

Київський Майдан	
I тиждень	<p>Відчуття великої несправедливості від фальсифікацій та передчуття грандіозних подій. Разом з цим натхнення, віра у перемогу демократії. Надія на те, що все буде добре.</p> <p>Відчуття закономірності того, що відбувається. З'являється нестримне бажання їхати на Майдан до Києва. Передчуття того, що формується дух Майдану. Інколи має місце розпач, водночас зростає піднесений настрій, бажання щось робити корисне. Відчуття радості від єднання українців, особливе захоплення киянами. Страх за всіх людей, викликаний образою і відчуттям спустошеності душі.</p> <p>Піднесення духу від багатолюдного Майдану, прилив енергії, відчуття єднання спільною метою. Вражає чітка контрольованість і дисциплінованість великих мас людей. При загальних скандуваннях стає моторошно. Виникає відчуття, що можеш все. Готовність до невідомого і грандіозного. Піднесений настрій, котрий часто виливається у братання. Чітке відчуття моментів, коли щось "не так" та бажання все виправити незалежно від того, хто це ініціює. Відчуття, що ситуація може вийти з-під контролю, тривога, небезпека. Виникає і зростає розуміння потреби конкретних дій. Майдан не піддається зовнішнім провокаціям і маніпуляціям, чітко реагує лише на "правильні" вказівки лідерів. Вражає позитивність ставлення і привітність киян. Бажання долати негаразди, холод, голод. Вражають грандіозні масштаби Майдану. Зростає віра в краще.</p> <p>Майдан не реагує на зовнішні намагання ним керувати, а лише на внутрішні, глибинні відчуття, які озвучуються його керівниками. Ненадовго Майдан пригнічується звісткою про перемогу кандидата від влади, але це ще більше збуджує, виникає тривога й водночас бажання роботи все необхідне. Здивованість і захоплення добрим ставленням киян. Обурює і дещо лякає приїзд прихильників кандидата від влади і російського спецназу, що ще більше згуртовує і надихає.</p> <p>Відчувається все чіткіша зовнішня організація Майдану, виникає впевненість доцільності перебування на Майдані. Вочевидь гартується дух його учасників.</p> <p>Посилення негативних настроїв проти владного кандидата як реакція на звинувачення й випадки проти Майдану. Виникає все більша впевненість у перемозі. Окрім самоорганізації, на Майдан починають впливати зовнішні організаційні чинники. З'являються ознаки втоми.</p> <p>Піднесення духу Майдану після визнання Верховною Радою (ВР) виборів недійсними. Виникають окремі негативні ознаки втоми. Братання з представниками опонентів. Гордість за киян щодо усвідомлення своєї значущості і гідності. Зростає відчуття та усвідомлення можливості реальної перемоги.</p> <p>Обурення і страх щодо з'їзду сепаратистів. Виплескуються назвні ознаки "зомбованості" окремих людей (під впливом гасел, пісень, розмов тощо). З'являється бруд на вулицях, виникає почуття "стабільної" боротьби.</p>
II тиждень	<p>Молитва за владного кандидата ще більше дратує і згуртовує. Виникає реальна надія на остаточне розв'язання проблеми. Побожування, що спрацюють підкуп і погрози до Верховного Суду (ВС). Розуміння, що силової потреби у поваленні влади не буде. Виникає впевненість у загальній тенденції логічного підходу до остаточного рішення. З'являється меланхолія і розслабленість. Для підтримки "стану готовності" Майдану все більше потрібна у зовнішня стимуляція від керівників. Актуалізується відчуття відповідальності.</p> <p>Обурення після спроби ВР відмовитися від прийнятого рішення про скасування результатів голосування. Тиск на ВР з боку Майдану. Як результат – поновлення відчуття переможців. Виникають ознаки розділення (роздроблення) Майдану. Перебування на Майдані починає перетворюватися у звичку та "роботу".</p> <p>Сплеск емоцій від рішення ВР про відставку владного кандидата з посади прем'єр-міністра. Виникає бажання повернутися додому. Пожвавлюються розмірковування про майбутнє. Зростає обурення владою за бездіяльність. Позитивні емоції від відчуття незворотності процесів у житті України.</p> <p>Обурення поведінкою влади та її бездіяльністю. Починається відтік людей з Майдану. Все частіше з'являються представники маргінальної частини населення – "халявні революціонери". Виникають випадки вживання алкоголю, зароджується думка про можливість розтління майданників і революції, наявні елементи переходу до фази гулянки. Радість та емоційний підйом від рішення ВС про скасування результатів повторного голосування. Утверджується абсолютна впевненість у правоті справи, що підтверджується подіями. Дуже весело. Відчуття перемоги. Встановлення авторитету правди як найвищий здобуток.</p>
III тиждень	<p>Відчуття, що народ втрачає зв'язок з лідерами Майдану. Майдан роз'їжджається з почуттям гідності і гордості за себе та український народ, котрий прокинувся від летаргічного сну і котрий революція "зарядила" на все життя. Відчуття втоми і задоволення від зробленого, впевненість, що за потреби боротьба може бути продовжена. Відчуття, що все було не марно. Лише позитивні емоції на рівні ейфорії.</p>

Продовження табл. 3

Донецький Майдан	
I тиждень	<p>Очікування результатів, нервозність, сподівання на краще. Радість за перемогу свого (владного) кандидата. Незадоволення зібранням людей на Майдані в Києві. Негативні відчуття. Тяжке і образливе переживання усіх подій в країні. Недовіра до підрахунку голосів. Сприймання майданників у Києві як зрадників і підривників правди.</p> <p>Велике хвилювання, невдоволення, протест проти Помаранчевої революції. Дратують лідери Київського Майдану. Сильні переживання і навіть почуття безглуздя того, що все відбувається мов у цирковій виставі. Недовіра до лідерів Київського Майдану, підозри у підкупі людей та фарсі.</p> <p>Радість за перемогу свого кандидата, потім смуток і роздратованість “помаранчевими”. Здивованість, чому не застосовується силовий варіант у розгоні Київського Майдану.</p> <p>Обурення мас, хвилювання, тривога, спонтанне зібрання Донецького Майдану. Зневіра у можливості російського збройного втручання. Страх, занепокоєння. Відчуття великої змови і зради у Києві.</p> <p>Обурення на адресу Помаранчевої революції та її учасників. Незадоволення чинним Президентом. Недовіра до переговорів протидіючих сторін за участю закордонних посередників.</p> <p>Неприйняття народного кандидата у Президенти і водночас підтримка владного кандидата. Масова комунікація на центральній площі в Донецьку. Межові переживання. Відчуття руйнації надій, знуцання над народом, розчарування.</p> <p>Радість з приводу з'їзду сепаратистів. У натовпу з'являється надія. Переживання за результат подій, бажання від'єднуватися.</p>
II тиждень	<p>Стан схвильованості, ворожості, відчуття образи за зраду. Утверджується враження великої вистави в Києві, яка керується її лідерами.</p> <p>Збентеженість вчинками верхівки, неприхована злість. Прикрість на душі стосовно діянь ВР.</p> <p>Сильні переживання, хочеться правди. Негативне ставлення до того, що відбувається. Недовіра ВР. Роздратованість, обурення. Це – драма надій.</p> <p>Злість від свавілля. Не хочеться дивитися на цей балаган. Це – жахливо. Повне розчарування.</p>
III тиждень	<p>Невіра у перемогу “помаранчевих” і в те, що відновиться справедливість. Розчарування. Немає надії на завтрашній день. Все сприймається як нашішка над народом. Зрада з усіх боків, лишень “шкода простого люду”.</p>

переживань з приводу дій Київського Майдану і взагалі “помаранчевих”. Це породжувало різні почуття – образи, страху, занепокоєння, руйнації надій, розчарування. У цей час зовнішній Майдан мав ознаки обох вищеназваних, тільки з деякою перевагою Київського.

Таким чином, упродовж першого тижня найвища наявність духовного стану спостерігалася на Київському Майдані, що найбільше уособлювалося киянами. Причому цей стан мав більше геосоціальний, національно-культурологічний характер, ніж індивідуально-психологічний. У цей час столичний Майдан являв собою унікальне єдине ціле і був актуалізованою “душею нації”, пробудженою глобальним вчинком народу.

Вже наприкінці першого й упродовж другого тижня центр межових переживань і станів починає переміщатися із загального психосоціального формату на індивідуально-особистісний. Відтак персоніфікується вчинковий психологічний механізм, а Майдани починають зближатися за інтенсивністю базових характеристик. Зокрема, на Київському виникає остаточна

впевненість у перемозі, формується почуття незворотності бажаних подій, емоційні сплески виникають рідше і стають локальнішими, дещо пізніше локалізовано діють розслабленість і меланхолія. Перебування на Майдані втрачає ефект глобального вчинкового діяння, починає набувати характеру звичайної “роботи”, коли вже адекватніше сприймаються й аналізуються впливи зовнішніх чинників. У Донецьку ще більше зростає загальна негативна атмосфера, переважає відчуття ворожості до ситуації, що склалася, а також персоніфікуються образи, злослів'я і збентеженість, котрі нагадують колективну “душевну драму”. Зовнішній Майдан переживає як духовний злет перемоги, успіху, так і жалобу, зневагу, моральну втому і водночас надію на нове життя. Визнається той факт, що справжня революція відбулася у серцях і душах людей.

В останній тиждень повно зникає зовнішній формовий вершинного ефекту Майдану, котрий свідчить про прихід буденності. Помітна зміна торкається головно збільшення внутріш-

Зовнішній Майдан	
I тиждень	<p>Відчуття маніпуляцій, агресивність. Надія на чудо, віра, що світ зміниться. Стан збудження та страху від невідомості. Хороший настрій, надія на гарні зміни. Невелике хвилювання. Роздратованість з приводу можливих фальсифікацій як реакція на не прогнозовані передчуття. Підвищений настрій від надії на перемогу народного кандидата. Упевненість, що вибори пройдуть чесно. Тривога і надія на зміни на краще.</p> <p>Відчуття напруження, хвилювання. Багато розчарувань та неподобств. Неприйнятність результатів голосування. Емоційна внутрішня підтримка Київського Майдану. Відчуття надії і розчарування почергово змінюють одне одного. Внутрішнє переживання за Київський Майдан, гордість за свою націю. Брехня викликає образи і розчарування, душевне спустошення. Надія на зміни в країні, хоча й немає впевненості, що буде краще. Тривога, розчарування, гнів і водночас радість і гордість за Київський Майдан. Відчуття себе громадянином незалежної України.</p> <p>Недовіра до результатів виборів. Загострення настроїв протесту. Надії на перемогу владного кандидата справджуються, але з'являється підозра. Акція на Майдані Незалежності в Києві викликає шок.</p> <p>Гордість за націю. Радіє, що люди вийшли на вулиці з протестом. Цікавість щодо подій на Майдані Незалежності. Почуття величч людського духу, схвалення дій учасників революції у столиці. Надія на кардинальні зміни.</p> <p>Вражають маніпуляції людьми на Київському Майдані, звідси реакція агресії на них. Виникає почуття жаху від Київського Майдану, все дратує. У натовпі панують насторога, роздратування, тривога, страх, апатія і водночас надія на краще.</p> <p>Закріплюється страх за Київський Майдан, коли з'явилися "прибічники" провладного кандидата. Бура негативних емоцій, злість та образа переповнювали душу. Зростання тривоги, очікування найгіршого. Хвилювання за людей на Майдані Незалежності.</p> <p>Відчуття брехні, панічний стан, страх за майбутнє. Враження, що людьми на Київському Майдані маніпулюють, але у глибині душі – радість. Соромно за народ. Дратує помаранчева атрибутика. Дії загалом сприймаються як масовий психоз. Відчуття незмоги щось вдіяти.</p> <p>Відчуття величності Київського Майдану. Страх від того, що може бути насилля і проллється кров. Радість від новин з Києва.</p> <p>Ненависть до всіх, хто перебуває на Київському Майдані, враження що вони одержимі "вождізмом". Образа за свій народ. Роздратування, що може бути зовнішнє втручання. Тривога, відчуття безпорадності. Жах перед, здається, неминучим кровопролиттям.</p> <p>Бажання, щоб усе скоріше скінчилося. Розчарування. Позитивні емоції від переговорів. Підвищений інтерес до подій. Тривога, зневага, надія на мирне врегулювання.</p> <p>Радість перемоги, віра у свої сили, піднесення національного духу. З'являється надія на перемогу і справедливість. Переговори між кандидатами у Президенти надавали впевненості. Віра у законність. Жах від сепаратизму, який породжує агресію і ненависть. Презирство, гнів щодо клоунади сепаратизму.</p> <p>Роздратування від поведінки прибічників народного кандидата у Президенти.</p> <p>Відчуття розподілу України і народу, хвилювання з приводу розколу, страх загрози громадянської війни. Поява ознак депресії. Бридко дивитися на співвітчизників.</p>
II тиждень	<p>Переживання віри у справедливість, надія на чесність ВС.</p> <p>Обурення і невдоволення, що знову не буде правди. Скрізь присутній "дух перемоги". Суперечливі почуття від Київського Майдану – жаль і ненависть водночас. Депресивні настрої посилюються.</p> <p>Моральна втома, надія на нове життя. Піднесення від рішення ВС. Тривожна радість. Почуття самоповаги, навіть діями "помаранчевих". Головна революція відбулася у свідомості людей, які повірили у себе і своє майбутнє.</p>
III тиждень	<p>Стало більше свободи в думках і діях. Психоемоційне напруження спало. Натомість піднесений настрій. Певне розчарування. Гордість за Майдан, особливо за його лідерів. Враження незворотності закономірного процесу. "Радість із сльозами на очах".</p>

нього горизонту психологічної та соціальної свободи людей. При цьому з різних Майданів кожен учасник виніс щось своє – як загальне, так і унікальне: з Київського – низьку дієву інтенсивність, розслабленість, розкутість та вільність помислів, з Донецького – високу експресивність, негативні переживання і розчарування; із Зовнішнього – схвилюваність, амбівалентність почуттів, "радість зі сльозами на очах".

Емпіричне дослідження феномена Майдану показало, що за отриманими результатами це глобальне дійство слід розглядати принаймні із двох поглядів – зовнішньо соціального та внутрішнього, власне психологічного. В інтерпретаційному контексті першого всі аналізовані Майдани утворили єдиний концентр української нації – розвій Національної Душі, хоча й розвивалися за власними тенденціями, зумовле-

ними її етнокультурними, соціополітичними і ментальними особливостями. У підсумку ковітального діяння й відбувся вибух духовного потенціалу нації, котра здобула самоповагу, що примусило світову спільноту звернути увагу на Україну та українців. За своїм феноменальним наповненням усі зазначені складові виявилися достатньо схожими, не зважаючи на їх територіальне розмежування.

Якщо говорити про більш глибокий зміст феномена Майдану, то його доречно чітко розділити на такі три різні за своєю сутністю складові: а) “істинний Майдан”, б) “пост-майданний ефект” та в) “пост-майданний синдром”. Істинний Майдан існував лише у перші дні, принаймні не більше тижня, і базувався на “вищих” загальнолюдських цінностях – національних (насамперед соборності), моральних, культурних, духовних. За всіма ознаками це був глобальний вчинок-подвиг українського народу, який призвів до вияву суті Душі української нації. Такий Майдан надійно закарбувався у свідомості і психології порівняно небагатьох його учасників, проте кардинально змінив їхні погляди на життя і самих себе. Наприклад, так узагальнив враження про події на Київському Майдані у своїх одкровеннях один з його активних учасників, студент-історик: *“...я став свідком того, про що писав Григорій Сковорода – “Україна спить глибоким сном, але я вірю, що вона колись прокинеться”. І ось цей день настав, і я брав у цьому участь, я став часточкою революції – мирної революції українського народу, яка інфікувала мене на все життя і змусила докорінно змінити погляд на Україну”*.

“Вершинний” емоційний ефект у більшості людей після першого тижня почав інтенсивно спадати, трансформуватися в індивідуальний світ Я кожного у вигляді “пост-майданного ефекту”. Потім, разом з появою “халявних” майданників (усіляких бажаючих щось отримати задля власної вигоди), виник “пост-майданний синдром” і запрацювали маніпулятивні політтехнології (до цього вони просто не могли витримати конкуренції з дуже потужним “вершинним” впливом), перебування на Майдані почало сприйматися як своєрідна “робота”. У подальшому революційному проживанні основною ознакою цього синдрому стало “зречення” істинного Майдану, яке яскраво відобразилося у подіях, пов’язаних з відставкою урядової “команди Майдану” на чолі з Прем’єр-міністром Юлією Тимошенко. Нині життя в країні

у загальному повернулося “на круги своя”. Але все ж, у свідомості порівняно невеликої групи “істинних майданників” залишився вирувати дух Майдану, котрий обнадіює на кращу перспективу України.

Отже, із глибинно-психологічних позицій зрозуміло, що феномен Майдану обіймає в собі істинний Майдан, пост-майданний ефект та пост-майданний синдром. Істинний Майдан сутнісно інтегрує ознаки *вчинку-подвигу* українського народу, а тому може розглядатися як психологічний механізм виконання справи життя нації. Пост-майданний ефект також має ознаки вчинків, котрі, однак, виявляються на індивідуальному рівні, і природно являє собою психологічний механізм реалізації справи життя кожного учасника. Пост-майданний синдром за своїми окремими ознаками характеризує звичайне діло людини, котре здійснюється заради задоволення власних потреб існування, що вже немає відношення до виконання справи життя.

Основним результатом явища Революційного Майдану стало те, що українцям, мабуть, уперше у своїй національній історії, вдалося витримати фатумний іспит на цивілізованість, культурність і ненасильство під час Помаранчевого бунту, тобто зберегти пріоритет вищих людських цінностей і соборності, не скотитися до міжособної ворожнечі та кровопролиття, хоча до цього активно підштовхувала ситуація, що примушувала балансувати на межі. У цьому – суть Вчинку-подвигу українського народу, який оживив свою Національну Душу.

Емпіричний підсумок нашого дослідження феномена Майдану зводиться до виокремлення в ньому основних ознак механізму вчинку, які детально обґрунтовані у філософсько-психологічній школі В.А. Роменця [8; 10] і потребують окремих пояснень.

Теорія. З позицій обстоюваної нами психологічної концепції “справа життя” є підстави теоретично проаналізувати феномен Майдану на основі трьохрівневої градації взаємодоповнення змісту нововведених категорій “діло” та “справа життя”, де виокремлюються “творче діло”, “діло переживання” і “недіяння”, а також “смысл” і “смысл життя”, що рефлексуються у трьох різнорівневих площинах – психологічній, життєвій і духовній [14; 15].

У психологічній площині аналізу має місце проста реалізація знайденого смислу у вигляді певного *творчого діла*, яке здебільшого пов’язане із найбільш продуктивною фаховою діяль-

ністю. Тут знаходить своє місце *пост-майданний синдром*, котрий можна розглядати як звичайне діяльне ставлення до світу, зумовлене власними потребами фізичного існування людини, коли актуальним є зовнішній маніпулятивний вплив, у т. ч. й у вигляді різних психологічних та політичних технологій. Цей синдром виявився найбільш розповсюдженим і реально наповнив зміст нашої свідомості й сьогодення. Отож не дивно, що більшість українців зараз перебувають у стані пост-майданного синдрому.

В *життєвій* площині головними є дії суспільного суб'єкта, спрямовані на виживання, тобто на існування як матеріально-духовної субстанції. Тут первинність належить предметній діяльності, яка уможливорює як звичайне діло, котре, незалежно від його осмислення, підтримує фізіологічні функції і забезпечує добування “хліба насущного”, а також розвиток власної душі, адже “не хлібом єдиним живе людина”. Це – сфера існування *діла переживання*, котре є своєрідною загальною характеристикою корисної маси прожитого життя, зорієнтованого на забезпечення праксису (роботи) власної душі. У цьому контексті *пост-майданний ефект* – це особливе діяння-творення і накопичення духовного продукту задля власного розвитку і виконання справи життя “для себе”, щонайперше шляхом вдосконалення своєї душі. Цей ефект залишився актуальним у свідомості порівняно невеликої кількості людей, котрих можна назвати “істинними майданниками”.

У *духовній* площині, що існує як незалежна самоорганізаційна інстанція та знімає своєю присутністю дві перших, відбувається реалізація смислу і виконання справи життя здебільшого завдяки *недіянню*, котре являє собою відсторонення від “діла” і долучення до “справи життя” як інтенційне творення духовного продукту “для Іншого”. Саме у цьому сенсі знайшов своє місце *істинний Майдан* у своїй вершинній феноменальності, коли вчинковий механізм колективної дії постав у вигляді незастосування насилля, а відтак створився критичний межовий рівень внутрішнього психологічного напруження нації. У такий спосіб відбувся якісний стрибок і, за повної відсутності насильства, створилися умови для трансформації негативних переживань у позитивний духовний стан – “ожила” й “запрацювала” Національна Душа. Саме таке недіяння і було тим вчинком-подвигом народу, який забезпечив сонцесхід духовного ядра української нації.

У результаті відбувалося історичне виконання українством своєї справи життя і водночас творення національного духовного продукту для Іншого. У цьому, власне, і полягає духовний зміст феномена Майдану.

Вочевидь феномен істинного Майдану як межовий прояв найкращих моральних, духовних якостей нації проіснував недовго, щонайбільше перший тиждень. Його можна також інтерпретувати як глобальний духовний продукт, створений для Світу і Всесвіту.

Разом з тим, якщо феномен Майдану можна вважати психологічним механізмом початку процесу духовного відродження нації, то логічно висунути теоретичні гіпотези щодо його перебігу, який імовірно відбувався на індивідуально-психологічному, міжособистісному (груповому), загальнонаціональному і глобальному рівнях. Ці гіпотези перегукуються з уже згадуваними, висунутими В. Джемсом, проте центровані на виконанні справи життя.

Нульова гіпотеза є підґрунтям для двох наступних. Вона стосується створення духовної бази і пов'язана у нашій концепції із психологічною практикою, котра організується як детальний аналіз содіяного. Її суть полягає в тому, що потенційною духовною основою, як на індивідуальному рівні, так і на загальнонаціональному, є *масив страждань*, котрий був накопичений кожним індивідом і нацією у цілому впродовж усієї життєвої історії існування у вигляді содіяного. Слушно припустити, що все, що треба скоїти і вчинити для духовного відродження України, вже колись було зроблено і тепер основним завданням є його осмислення, усвідомлення та зреалізування. Якщо попередню життєву історію української нації за своєю формою можна вважати *дійовою*, то наступне життя у своїй формопобудові має стати *смисловим*. Коли сукупно содіяне буде осмислене – це означатиме завершення справи одухотворення. Діяння, котрі призвели до содіяного, тут нарешті суб'єктивуються й упредметнюються, стануть реальними надбанями життєвого досвіду громадян та української нації загалом.

Об'єктом у дослідженні цієї гіпотези мають бути діяння, які спричинили виникнення психологічного сліду в житті людини у вигляді страждань, котрі становлять содіяне, а його *предметом* – смисли, суголосно закладені у цих діяннях.

Перша гіпотеза пояснює базову форму виконання справи життя “для себе”, тобто ха-

рактизує розвиток власної душі до бажаного рівня її дорослості, орієнтиром якого є стан “акме”, тобто вершина її психодуховного розвитку і здоров'я.

Об'єктом тут обирається індивідуальна душа людини, яка постійно працює (праксує) – вдосконалюється, зростає, розвивається і досягає найвищої дорослості, здатної до продукування духовного у його різних формах і маркерах. Такий об'єкт не може бути упереджений повно чи остаточно, і тому залишається річчю в собі. І все ж *предметної ваги* у цій ситуації набувають смисли найвищих досягнень, котрі спроможні розвивати й вдосконалювати душу.

Суб'єктом у цій гіпотезі є для нас напрацьований упродовж психологічного аналізу соціального корисний життєвий досвід, але зорієнтований вже не на усвідомлення та осмислення невротичних переживань, а на творення-зреалізування особистості аж до “акме” заради вдосконалення душі. Так на індивідуальному рівні з'являється духовна людина, здатна примножувати духовні надбання, а на глобальному – утверджується нація, спроможна виступати повноцінним суб'єктом міжнародних стосунків, збагачуючи духовний продукт сучасного світу. В цьому форматі феномен Майдану – перший крок саме такого руху-поступу життя української нації.

Друга гіпотеза стосується взаємостосунків духовної особистості і духовної нації з Універсумом, предметом яких є духовний продукт “для Іншого”, а об'єктом – Світ і Всесвіт. Істинний Майдан як ситуативна наявність найкращих моральних, духовних якостей нації є виявом такого глобального продукту. І якщо згодом з'ясується, що його достатньо, то можна очікувати подальшого конструктивного розвитку української нації у напрямку одухотворення, але вже не на національному рівні, а геокультурному (наприклад, у формі явища “дрейфу” Майдану).

ВИСНОВКИ

1. У психологічній концепції “справа життя” смисл і власне справа останнього пов'язані між собою вчинком [15]. Це підтверджує вище виявлений емпіричний факт: глибинна суть психологічного феномена Майдану полягає у тому, що за своїм механізмом функціональної дії це був учинок-подвиг української нації в цілому та окремого гурту її представників (учасників Майдану), а за формою вияву –

виконанням справи життя патріотично налаштованих громадян, причому як на індивідуальному рівні, так і на етнонаціональному. Відтак є можливість визначити та відрефлексувати культурний смисл життєдіяльності української нації навколо якісно оновленої національної ідеї.

2. Концептуально досвідно збагачена національна ідея може по-новому інтерпретуватися у контексті психологічної моделі “справа життя”, а ковітально спрямовуватися на виконання нацією та її представниками справи життя.

3. Для виконання національною ідеєю свого справожиттєвого призначення вона покликана реалізуватися поетапно: на першому етапі має бути опрацьоване все содіяне нацією та найкращими її представниками задля створення духовних засад справи життя і сформована критична маса духовних особистостей (у т. ч. професіоналів), яка спричинить незворотний поштовх для одухотворення українського соціуму; на другому – широкого розвою отримає процес-поступ одухотворення всього українського загалу в напрямку виконання справи життя “для себе”; на третьому – будуть створені умови та духовно-психологічні механізми розвитку української нації для одухотворення світової спільноти і виконання справи життя “для Іншого”, тобто для Світу в цілому.

1. Білоконь І. Політичні події кінця 2004 року і соціально-політичні настановлення молоді // Соціальна психологія. – 2005. – №4. – С. 21–31.

2. Губенко О.В. Революція в революції, або психологічні проблеми соціальної творчості // Практична психологія і соціальна робота. – 2005. – №8. – С. 75–80.

3. Губенко О.В. Феномен Віктора Ющенка // Практична психологія і соціальна робота. – 2005. – №4. – С. 78–80.

4. Джемс В. Многообразие религиозного опыта / Под ред. С.В. Лурье. – М.: Русская мысль, 1910. – 520 с.

5. Дроздова М. Динаміка політичної свідомості у процесі виборчої кампанії 2004 року // Соціальна психологія. – 2005. – №4. – С. 32–43.

6. Зливков В. Психологія перемоги: віртуальні та реальні чинники // Соціальна психологія. – 2005. – №3. – С. 33–41.

7. Найдонова Л.М. Емоційні стани учасників масових політичних акцій в контексті дружніх стосунків // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – №10. – С. 65–68.

8. Основи психології: Підручник / За заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. – К.: Либідь, 1995. – 632 с.

9. Пашукова Т. Імідж України і Росії в умовах політичних змін // Соціальна психологія. – 2005. – №5. – С. 3–15.

10. Роменець В.А., Маноха І.П. Історія психології ХХ століття. – К.: Либідь, 1999. – 997 с.

11. Слисаренко І.І. Международный имидж Украины после “Оранжевой революции”: информационные вызовы // Персонал. – 2005. – №2. – С. 26–36.

12. Степаненко В. “Нас не подолати!” Соціокультурні аспекти “Помаранчевої” революції // Практична психологія і соціальна робота. – 2005. – №4. – С. 74–77.

13. Ткаченко А.А. Духовно-природная психотерапия: (Эсхатологический аспект): Личностная и профессиональная элитарность. – Кировоград: КОД, 2005. – 220 с.

14. Ткаченко О. “Діло” та “справа життя” як психологічні категорії // Психологія і суспільство. – 2005. – №1. – С. 16–27.

15. Ткаченко О. Україна у вимірі психологічної практики “справа життя” // Психологія і суспільство. – 2005. – №3. – С. 5–23.